

LIBRIS

We know
books

Christopher J. Ward și John M. Thompson

RUSIA

O SCURTĂ ISTORIE

De la Rusia kieveană
până în prezent

Traducere de
Cristian Nica și Mihai Dan Pavelescu

METEOR
PRESS

Cuprins

<i>Hărți</i>	7
<i>Mulțumiri</i>	9
Prefață la ediția a IX-a	11
<i>Prefață la prima ediție</i>	13
1 Introducere: ISTORIA VECHE A RUSIEI ȘI RUSIA KIEVEANĂ	17
2 CRIZA RUSIEI KIEVENE ȘI STĂPÂNIREA MONGOLĂ, 1054-1462	41
3 ASCENSIUNEA MOSCOVEI, 1328-1533	62
4 IMPERIUL RUS ȘI VREMURILE TULBURI	84
5 FORMAREA SOCIETĂȚII IMPERIALE RUSE, 1613-1689	107
6 PETRU CEL MARE ȘI ENIGMA OCCIDENTALIZĂRII, 1689-1725	130
7 SCHIMBARE ȘI CONTINUITATE, 1725-1801	152
8 AUTOCRAȚIE, DISIDENȚĂ ȘI FRĂMÂNTĂRI SOCIALE, 1801-1855	182
9 REFORMĂ, REACȚIUNE ȘI MODERNIZARE, 1855-1904	209
10 CONFLICTE, REVOLUȚIE ȘI RĂZBOI, 1904-1917	241
11 REVOLUȚIE, RĂZBOI CIVIL ȘI ÎNTEMEIEREA STATULUI SOVIETIC, 1917-1928	270

LBRIS

We know
books

12	REVOLUȚIA LUI STALIN ȘI AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL, 1928-1946	303
13	STABILITATE ȘI STAGNARE ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI RECE, 1946-1984	337
14	PRĂBUȘIREA UNIUNII SOVIETICE, 1985-1991	385
15	RUSIA ÎNTR-O LUME POSTSOVIETICĂ, 1991-2000	417
16	RUSIA SUB PUTIN	450
	<i>Index</i>	493

ISTORIA VECHIE A RUSIEI ȘI RUSIA KIEVEANĂ

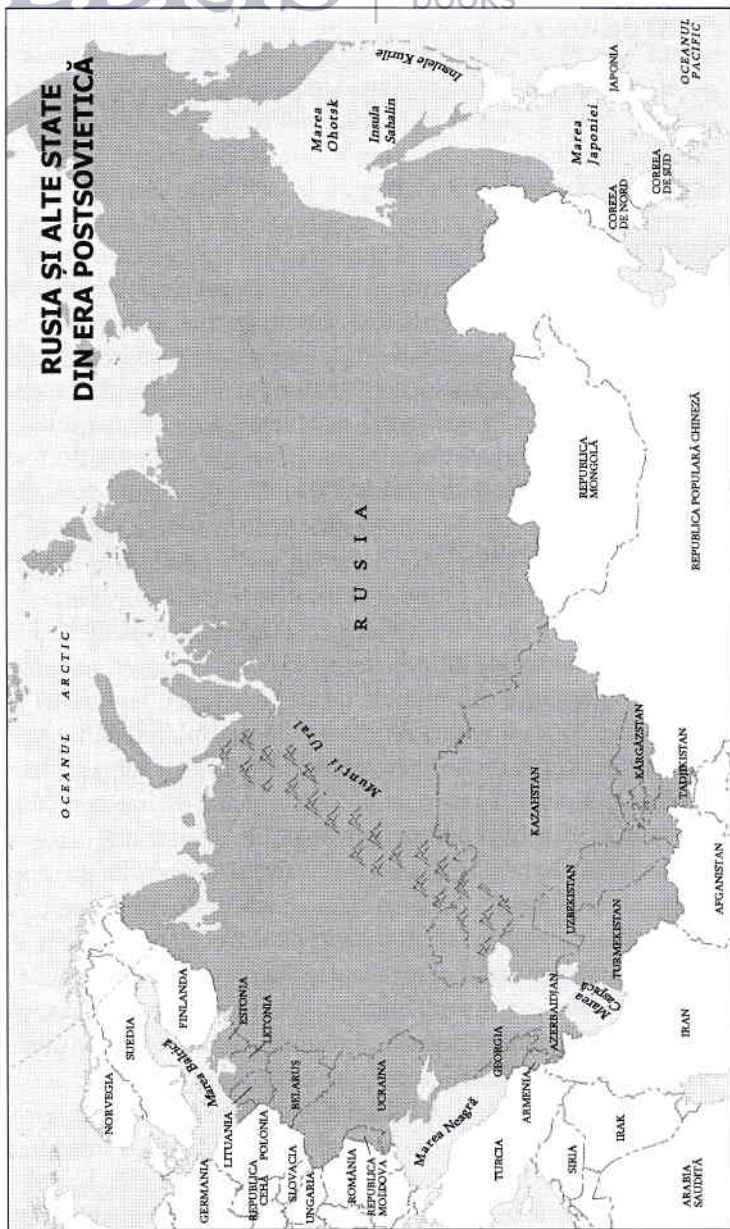
GEOGRAFIA RUSIEI

Este dificil de înțeles teritoriul vast al Rusiei de-a lungii sale istorii.¹ Pentru a înțelege imensitatea acestui spațiu, trebuie să fim conștienți de faptul că această regiune uriașă acoperea cândva o șesime din suprafața terestră a întregului Pământ, traversând Eurasia, de la Oceanul Pacific – în est – până la Marea Baltică (o extensie a Oceanului Atlantic) – în vest (vezi Harta 1.1).

Cu cei aproape zece mii de kilometri și unsprezece fusuri orare, de la est la vest, și aproape cinci mii de kilometri, de la nord la sud, având cea mai lungă zonă de coastă din lume (în mare parte de-a lungul Oceanului Arctic), teritoriul Rusiei, atât în trecut, cât și în prezent, conține toate tipurile de relief: deșerturi, plaje semitropicale, mări interioare, câmpii semiaride întinse, munți stâncoși, întinderi neîmpădurite în sud, cunoscute sub numele de stepă, păduri dese, râuri și fluvii lungi și tundra înconjurată de gheață din nordul îndepărtat.

Dimensiunea Rusiei creează provocări aparte pentru oamenii care trăiesc acolo. Cum poate fi gestionat un teritoriu atât de imens și cum poți extrage și utiliza în mod eficient bogățiile acestuia? Cum pot locuitorii Rusiei să păstreze legătura unii cu alții și să dezvolte un scop și un sentiment al identității comune? Cum poate statul să-și exercite puterea și să administreze un teritoriu atât de mare? Care ar trebui să fie echilibrul între controlul centralizat și luarea deciziilor la nivel local? Ar trebui să se dezvolte noi industrii acolo unde locuiește marea majoritate a populației, dar unde există resurse puține, sau acolo unde există cantități mari de materii prime, dar puțini locuitori?

În plus, marea întindere a Rusiei a avut consecințe strategice importante de-a lungul secolelor. În mod paradoxal, țara a fost greu de cucerit, dar și greu de apărat. Popoarele care au trăit aici, în diferite etape istorice, au înfruntat dușmani pe trei, patru și uneori chiar și pe cinci fronturi. Astfel, guvernele au fost nevoite să aloce o mare

Harta 1.1 Rusia și alte state din era postsovietică

parte din efortul și resursele lor pentru apărarea unor teritorii mari. Cu toate acestea, inamicii Rusiei au avut adesea probleme atunci când au încercat să invadeze și să ocupe țara. Deși mongolii au reușit să cucerească și să conducă o mare parte din ceea ce este acum Rusia, din anii 1200 până în anii 1400, polonezii, suedezii, turcii, francezii lui Napoleon și germanii, de două ori în secolul XX, au avut mai puțin noroc, învinși, în parte, de enormele distanțe care trebuiau parcurse.

Analizând influența mediului geografic al Rusiei asupra istoriei acesteia, constatăm faptul că poziționarea sa este la fel de importantă ca și întinderea sa. De exemplu, dacă ai locui în Washington, DC și, prin magie, ai fi brusc transportat într-un oraș rusesc, aflat la aceeași latitudine, unde crezi că ai ajunge? La Moscova? Nici vorbă. Ai rata Rusia, pentru că ea se află la latitudini similare cu cele din Canada și Alaska. Sankt Petersburg, de exemplu, se află puțin mai la nord decât orașul Juneau, din Alaska.

Această amplasare nordică pe suprafața pământului provoacă dificultăți recurente pentru cetățenii Rusiei. În multe zone, iernile sunt lungi și reci, iar sezonul agricol pentru obținerea hranei este scurt. În plus, o mare parte a pământului rusesc se află atât de aproape de extremitatea nordică, încât nu poate fi cultivat, iar să locuiești acolo este dificil. Prin urmare, Rusia nu a fost niciodată o țară bogată din punct de vedere agricol, în ciuda dimensiunilor sale uriașe.

Deși este situată în partea de nord a mării mase terestre eurasiatice, Rusia s-a extins, pe parcursul lungii sale istorii, spre sud, est și vest, astfel încât a acoperit cea mai mare parte a Asiei continentale, Orientului Mijlociu și Europei (vezi Harta 1.1). Drept urmare, regiunea s-a aflat întotdeauna la o răscruce de culturi și idei. Rusia a fost influențată de civilizațiile europeană, asiatică și islamică și a asimilat multe elemente din culturile lor. La rândul său, și din ce în ce mai mult în ultimele două secole, Rusia i-a influențat (și uneori i-a dominat) pe vecinii ei.

În particular, amplasarea centrală a Rusiei în Eurasia a contribuit puternic la amestecul său de culturi și valori existent astăzi și la rolul important pe care îl joacă în politica lumii contemporane. Chiar dacă este legată atât de Asia, cât și de Occident, societatea rusă a evoluat în moduri diferite și complexe. Ea nu trebuie caracterizată ca fiind o societate exotică, asiatică sau doar o extensie a civilizației occidentale.

Istoria Rusiei, unică în felul ei, a dat naștere unei societăți moderne, diferită de oricare alta. Ca atare, regiunea trebuie înțeleasă conform propriilor ei caracteristici.

Atât din cauza localizării ei nordice, cât și din cauza faptului că este situată departe de marile oceane, Rusia are o climă neprietenosă în majoritatea regiunilor: verile sunt foarte calde și uscate, iernile sunt aspre și geroase, iar primăverile sunt caracterizate din plin de noroaie, care fac aproape imposibilă deplasarea pe drumurile care nu sunt asfaltate. Deoarece ploile vin în cea mai mare parte a timpului dinspre Europa, dinspre Oceanul Atlantic, acestea se diminuează pe măsură ce norii se deplasează peste regiunea de câmpie agricolă rusească, dinspre vest spre est. Unele dintre cele mai bune soluri primesc precipitații insuficiente, de aceea, aproape toată suprafața agricolă din Asia Centrală are nevoie de sisteme de irigare. Prin urmare, mai puțin de 15% din terenul Rusiei este folosit în agricultură, un alt aspect specific care limitează potențialul și puterea agricolă a țării.

În anumite privințe, Rusia a fost bine protejată, în special de coasta înghețată a Oceanului Arctic, la nord, și de unii dintre cei mai înalți munți din lume, la sud-est (vezi Harta 1.1). Cu toate acestea, de-a lungul granițelor sale din est, sud-vest și vest, Rusia nu este, practic, apărată de nicio barieră naturală, de aceea, în diferite momente ale istoriei sale, a fost vulnerabilă în fața invadatorilor veniți din aceste zone geografice.

Pe lângă acest lucru, zona centrală a Rusiei este reprezentată de o câmpie vastă, întreruptă doar de Munții Urali, care nu sunt foarte înalți și care nu ajung până la Marea Caspică. Impactul acestei câmpii asupra dezvoltării regiunii a fost unul cu două tăișuri. Pe de o parte, Rusia și ținuturile învecinate erau adesea vulnerabile în fața unui atac pe acest tip de relief, dar pe de altă parte, întinderea câmpiei a facilitat expansiunea statului rus și cucerirea popoarelor din jur. Putem să ne imaginăm cu ușurință călăreții, negustorii și armatele moderne care s-au desfășurat pe aceste întinderi plate.

Rușii, dar și celelalte popoare din regiune, au călătorit mult, atât pe apă, cât și pe uscat. Deși Imperiul Rus, în marea lui parte, era înconjurat de uscat și avea acces limitat la mare – țărmul arctic este, în majoritate, înghețat, iar Marea Baltică, Marea Neagră și Marea Japoniei din Asia de Est au ieșire la Oceanele Atlantic și Pacific doar prin strâmtoni înguste – cea mai mare parte a Rusiei și a țărilor

EBRIS | We know books

începând să se bucure de un sistem extins de fluvii și râuri interconectate, numite în înțelepciunea populară „drumurile care curg”. Până acum aproximativ o sută cincizeci de ani, atunci când au apărut căile ferate, și, mai recent, până la apariția autovehiculelor și a avioanelor, rușii și celelalte popoare se deplasau des cu ambarcațiunile de-a lungul râurilor, care curg, în general, în direcția nord-sud sau sud-nord, sau de-a lungul afluenților, care se intersectează pe o axă est-vest. Așadar, primii locuitori, folosind rutele fluviale, au călătorit și au făcut comerț cu europenii și vikingii, la nord-vest, cu creștinii greci și bizantini, la sud-vest, și cu negustorii și meșteșugarii din Asia, la sud. Mai târziu, expansiunea Imperiului Rus spre Siberia, condusă de vânătorii de blănuri și comercianți, a fost realizată, în principal, tot pe cursurile de apă. Chiar și în timpurile moderne, transportul fluvial joacă un rol important în deplasarea mărfurilor și a persoanelor în întreaga regiune (a se vedea Figura 1.1).

Rusia posedă resurse naturale bogate, dar exploatarea acestor bogății, cum ar fi petrolul, gazele naturale și alte minerale care se găsesc din abundență, a început abia recent. În cea mai mare parte a istoriei lor, popoarele Rusiei au fost destul de sărace și s-au luptat să supraviețuiască și să-și îmbunătățească pe cât posibil condițiile de viață, contribuind, în același timp, cu resurse limitate, la apărarea pe care statul o organiza împotriva dușmanilor periodici. Din păcate, dat fiind faptul că au fost nevoiți să susțină statul și armata, oamenii trăiau într-o sărăcie cruntă. Doar în a doua jumătate a secolului XX s-au înregistrat progrese semnificative în creșterea calității vieții.

POPOARELE RUSIEI ȘI FOSTA UNIUNE SOVIETICĂ

Cel mai uimitor lucru legat de populația statelor Rusiei și de ținuturile pe care Rusia le controla cândva este acela că existau aproximativ 125 de grupuri etnice, peste 20 dintre acestea având mai mult de un milion de oameni. O mare varietate de religii și culturi coexistă între granițele Rusiei și ale statelor vecine. Popoarele evreiești vorbeau în general limba rusă, însă ele s-au amestecat cu restul populației din întreaga Rusie europeană (statele moderne Rusia, Ucraina și Belarus). În secolul XX, grupurile non-etnice rusești au dezvoltat un sentiment de identitate etnică și aspirații naționaliste tot mai mari, fapt care a dus la crearea presiunilor ce au contribuit la

Figura 1.1 Trafic cu barje, în anii 1890, pe fluviul Volga, una dintre arterele comerciale importante încă din cele mai vechi timpuri (Prin amabilitatea Bibliotecii Congresului American LC-DIG-prok-02445)

prăbușirea Uniunii Sovietice (cunoscută și sub numele de URSS²) și la nașterea a cincisprezece state³ postsovietice, inclusiv Rusia de astăzi.

Din cei aproximativ 146 de milioane de locuitori care trăiesc astăzi în Federația Rusă, rușii⁴ alcătuiesc cel mai mare grup etnic, reprezentând aproximativ optzeci și unu la sută din populația Rusiei. Sunt urmați de tătari (un popor etnic turc, care vorbește limba tătară și trăiește în mare parte în Tatarstan, o republică situată în Rusia europeană), ucraineni și bașkiri, care sunt și ei turci și care locuiesc mai ales în Rusia europeană. Factorii geografici și demografici și-au pus amprenta asupra dezvoltării societății ruse. Cu toate acestea, trebuie să luăm în considerare un lucru. Istoria este făcută de indivizii care aparțin unei societăți; aceștia interacționează atât între ei, cât și cu vecinii lor. De aceea, am simplifica foarte mult dacă am concluziona faptul că instituțiile rusești, precum un stat autoritar centralizat, și valorile tradiționale rusești, precum preocuparea pentru grup și nu